

আজিৰ বিষয়/অধ্যয়নৰ সামগ্ৰী:

তাৰিখ: ৭/৪/২০২৫ (সোমবাৰ) সময়: (১১ -১২ দুপৰীয়া)

“আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সম্পৰ্ক আৰু ৰাজনীতিত ক্ষমতাৰ ভাৰসাম্য বজাই ৰখাৰ পদ্ধতি, কৌশল আৰু উপায়”

“শক্তিৰ ভাৰসাম্য (BOP)” ৰ ধাৰণাটোৱে এনে ব্যৱস্থাক বুজায় য’ত ৰাষ্ট্ৰসমূহে যিকোনো একক ৰাষ্ট্ৰ বা মিত্ৰজোঁটে আপ্লুত আধিপত্য লাভ কৰাত বাধা দিব বিচাৰে, যাৰ ফলত আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাত স্থিতিশীলতা আৰু নিৰাপত্তা নিশ্চিত হয়। ইউৰোপীয় ৰাজনীতিত ঐতিহাসিকভাৱে শিপাই থকা (যেনে, ১৬৪৮ চনত ৱেষ্টফেলিয়া সন্ধি) বিঅ’পি আধুনিক বিশ্বব্যাপী পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ বুজিবলৈ এক জটিল কাঠামো হৈয়েই আছে। এই অধ্যয়ন সামগ্ৰীয়ে পৰম্পৰাগত আৰু আধুনিক পদ্ধতি, কৌশল, আৰু BoP বজাই ৰখাৰ উপায়সমূহ অন্বেষণ কৰে, সমসাময়িক কৌশলৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি।

১. শক্তিৰ ভাৰসাম্য বজাই ৰখাৰ পৰম্পৰাগত পদ্ধতি/কৌশল:

ক. মিত্ৰতা আৰু মিত্ৰজোঁট:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে শক্তিশালী শক্তি বা অনুভূত ভাবুকিৰ প্ৰতিকাৰৰ বাবে মিত্ৰতা গঠন কৰে। এই মিত্ৰতাসমূহ আনুষ্ঠানিক (যেনে, সন্ধি) বা অনানুষ্ঠানিক (যেনে, মৌন চুক্তি) হ’ব পাৰে। প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ পূৰ্বে ট্ৰিপল এণ্টেণ্টে (ফ্ৰান্স, ৰাছিয়া, ব্ৰিটেইন) বনাম ট্ৰিপল মিত্ৰজোঁট (জাৰ্মানী, অষ্ট্ৰিয়া-হাংগেৰী, ইটালী)। সামৰিক আৰু অৰ্থনৈতিক সম্পদসমূহ একত্ৰিত কৰি দুৰ্বল ৰাষ্ট্ৰসমূহে প্ৰভাৱশালী শক্তিৰ পৰা আগ্ৰাসনক বাধা দিয়ে।

খ. অস্ত্ৰ নিৰ্মাণ আৰু সামৰিক প্ৰতিৰোধ:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে সম্ভাৱ্য আগ্ৰাসীসকলক ৰোধ কৰিবলৈ নিজৰ সামৰিক ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰে, যাতে কোনো এটা ৰাষ্ট্ৰই সামৰিকভাৱে আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিব নোৱাৰে। পাৰস্পৰিক প্ৰতিৰোধে (যেনে, পাৰস্পৰিকভাৱে নিশ্চিত ধ্বংস) যুদ্ধক অত্যধিক ব্যয়বহুল কৰি ভাৰসাম্য বজাই ৰাখে।

গ. কূটনীতি আৰু আলোচনা:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে সংঘাত সমাধান কৰিবলৈ, প্ৰভাৱৰ ক্ষেত্ৰসমূহৰ আলোচনা কৰিবলৈ আৰু ক্ষমতাৰ ভাৰসাম্যহীনতা ৰোধ কৰিবলৈ কূটনৈতিক মাধ্যম ব্যৱহাৰ কৰে। ভিয়েনা কংগ্ৰেছে (১৮১৫) নেপোলিয়নৰ পৰাজয়ৰ পিছত ইউৰোপক সুস্থিৰ কৰিবলৈ ভূখণ্ড পুনৰ বিতৰণ কৰে। চুক্তি আৰু সন্ধিসমূহে শক্তি বিতৰণৰ বাবে এক ভৱিষ্যদ্বাণীযোগ্য কাঠামো সৃষ্টি কৰে।

ঘ. বিভাজন আৰু শাসন কৰক:

শক্তিশালী ৰাষ্ট্ৰই বিভাজনৰ পোষকতা বা দুৰ্বল দলক সমৰ্থন কৰি প্ৰতিদ্বন্দ্বী ৰাষ্ট্ৰৰ একত্ৰীকৰণত বাধা দিয়ে। ভাৰত আৰু আফ্ৰিকাত ব্ৰিটিছ ঔপনিৱেশিক কৌশল। সম্ভাৱ্য বিৰোধীৰ খণ্ডিতকৰণে তেওঁলোকৰ সামূহিক শক্তি সীমিত কৰি পেলায়।

ঙ. বাফাৰ ৰাজ্য আৰু মণ্ডল:

প্ৰত্যক্ষ সংঘৰ্ষ হ্রাস কৰিবলৈ প্ৰধান শক্তিসমূহৰ মাজত নিৰপেক্ষ বা দুৰ্বল ৰাষ্ট্ৰ বজাই ৰখা হয়। আন্তঃযুদ্ধৰ সময়ছোৱাত জাৰ্মানী আৰু ৰাছিয়াৰ মাজত বাফাৰ হিচাপে পোলেণ্ড। ভৌতিক পৃথকীকৰণে ঘৰ্ষণ কম কৰে আৰু ভাৰসাম্য বজাই ৰাখে।

২) শক্তিৰ ভাৰসাম্য বজাই ৰখাৰ আধুনিক কৌশল:

একবিংশ শতিকাত বিশ্বায়ন, প্ৰযুক্তিগত উন্নতি, আৰু অৰাষ্ট্ৰীয় অভিনেতাৰ উত্থানৰ বাবে বি অ' পিয়ে পৰম্পৰাগত সামৰিক আৰু কূটনৈতিক কৌশলৰ বাহিৰলৈ বিকশিত হৈছে। তলত মূল আধুনিক কৌশলসমূহ দিয়া হ'ল, ২০২৫ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰিৱেশ প্ৰতিফলিত কৰা উদাহৰণসমূহৰ সৈতে:

a) অৰ্থনৈতিক ভাৰসাম্য ৰক্ষা:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে প্ৰতিদ্বন্দ্বীসকলৰ প্ৰতিসমতা ৰক্ষা কৰিবলৈ অৰ্থনৈতিক শক্তি—বাণিজ্য, নিষেধাজ্ঞা আৰু বিনিয়োগৰ সহায় লয়। আমেৰিকা আৰু ইউৰোপীয় ইউনিয়নে ৰাছিয়াৰ অৰ্থনৈতিক ক্ষমতা আৰু প্ৰভাৱ দুৰ্বল কৰিবলৈ (২০২২ চনৰ পিছৰ ইউক্ৰেইন আক্ৰমণ) নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰে। অৰ্থনৈতিক আন্তঃনিৰ্ভৰশীলতা বা বিচ্ছিন্নতাই ৰাষ্ট্ৰৰ ক্ষমতা প্ৰকল্প কৰাৰ ক্ষমতা সলনি কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, চীনৰ বেল্ট এণ্ড ৰোড ইনিচিয়েটিভ (BRI)-এ নিজৰ প্ৰভাৱ বৃদ্ধি কৰে, যাৰ ফলত আমেৰিকাই বিল্ড বেক বেটাৰ ৱৰ্ল্ড (B3W)ৰ দৰে পদক্ষেপৰ সৈতে প্ৰতিহত কৰিবলৈ বাধ্য হয়।

b) কোমল শক্তি আৰু মতাদৰ্শগত প্ৰভাৱ:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে কঠিন শক্তিৰ পৰিপূৰক হিচাপে বিশ্বব্যাপী ধাৰণা আৰু মিত্ৰতা গঢ়ি তুলিবলৈ সংস্কৃতি, মূল্যবোধ আৰু সংবাদ মাধ্যম ব্যৱহাৰ কৰে। আমেৰিকাই গণতন্ত্ৰ আৰু হলিউডৰ বিশ্বব্যাপী প্ৰসাৰক প্ৰসাৰিত কৰাৰ বিপৰীতে চীনে কনফুচিয়াছ ইনষ্টিটিউট আৰু চিজিটিএনৰ দৰে চৰকাৰী সংবাদ মাধ্যমৰ সম্প্ৰসাৰণ কৰে। "হৃদয় আৰু মন" জয় কৰিলে সামৰিক সংঘৰ্ষ অবিহনে মিত্ৰজোঁট গঢ়ি তোলে, যিটো আফ্ৰিকাত প্ৰভাৱৰ বাবে আমেৰিকা-চীনৰ প্ৰতিযোগিতাত দেখা গৈছে।

c) চাইবাৰ আৰু তথ্য যুদ্ধ:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে প্ৰতিদ্বন্দ্বীসকলক অস্থিৰ কৰিবলৈ বা নিজৰ স্বার্থ সুৰক্ষিত কৰিবলৈ চাইবাৰ আক্ৰমণ, ভুল তথ্য অভিযান, আৰু ডিজিটেল চোৰাংচোৱাগিৰি নিয়োগ কৰে। আমেৰিকাৰ নিৰ্বাচনত ৰাছিয়াৰ হস্তক্ষেপৰ অভিযোগ (২০১৬, ২০২০) আৰু ঘৰুৱা আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় আখ্যান নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে চীনৰ গ্ৰেট ফায়াৰৱাল। বিৰোধীৰ ৰাজনৈতিক সংহতি বা আন্তঃগাঁথনি বিঘ্নিত কৰিলে পৰম্পৰাগত সামৰিক ভাৰসাম্যহীনতাক ক্ষতিপূৰণ দিয়া হয়।

d) বহুপক্ষীয় প্ৰতিষ্ঠান আৰু সামূহিক সুৰক্ষা:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে একপক্ষীয়ভাৱে নহয়, সামূহিকভাৱে শক্তিৰ গতিশীলতা পৰিচালনা কৰিবলৈ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সংস্থাসমূহ (যেনে, ৰাষ্ট্ৰসংঘ, নাটো, আছিয়ান) ব্যৱহাৰ কৰে। নাটোৰ পূব দিশলৈ সম্প্ৰসাৰণে ৰাছিয়াৰ প্ৰভাৱৰ ভাৰসাম্য ৰক্ষা কৰে, আনহাতে কোৱাডে (আমেৰিকা, ভাৰত, জাপান, অষ্ট্ৰেলিয়া) ভাৰত-প্ৰশান্ত মহাসাগৰীয় অঞ্চলত চীনৰ উত্থানক প্ৰতিহত কৰে। প্ৰতিষ্ঠানিক কাঠামোসমূহে সামূহিক কাৰ্য্যক বৈধতা প্ৰদান কৰে আৰু একপক্ষীয় আধিপত্যক পাতল কৰে।

e) প্ৰযুক্তিগত শ্ৰেষ্ঠত্ব:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে প্ৰতিদ্বন্দ্বীসকলৰ ওপৰত প্ৰান্ত লাভ কৰিবলৈ অত্যাধুনিক প্ৰযুক্তি (এআই, কোৱাণ্টাম কম্পিউটিং, মহাকাশ ক্ষমতা)ত বিনিয়োগ কৰে। আমেৰিকাৰ মহাকাশ বাহিনী আৰু চীনৰ BeiDou উপগ্ৰহ ব্যৱস্থাই মহাকাশ আধিপত্যৰ বাবে প্ৰতিযোগিতা প্ৰতিফলিত কৰে। প্ৰযুক্তিগত নেতৃত্বই সামৰিক আৰু অৰ্থনৈতিক সুবিধালৈ অনুবাদ কৰে, শক্তি সমীকৰণ পুনৰ গঠন কৰে।

f) প্ৰক্লি সংঘাত আৰু হাইব্ৰিড যুদ্ধ:

ৰাষ্ট্ৰসমূহে প্ৰক্লি (যেনে, মিলিচীয়া, বিদ্রোহী গোট) সমৰ্থন কৰে বা প্ৰত্যক্ষ সংঘৰ্ষ এৰাই চলিবলৈ হাইব্ৰিড কৌশল (সামৰিক আৰু অসামৰিক উপায়ৰ সংমিশ্ৰণ)ত লিপ্ত হয়। ইৰাণ আৰু চৌদি আৰবৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা য়েমন আৰু ছিৰিয়াত প্ৰক্লিৰ জৰিয়তে খেলে; ইউক্ৰেইনত ৰাছিয়াই "সৰু সেউজীয়া মানুহ"ৰ ব্যৱহাৰ। পৰোক্ষ নিয়োজিততাই আঞ্চলিক ভাৰসাম্যতাক প্ৰভাৱিত কৰাৰ সময়ত অস্বীকাৰযোগ্যতা সংৰক্ষণ কৰে।

g) শক্তি আৰু সম্পদ নিয়ন্ত্ৰণ:

জটিল সম্পদ (তেল, গেছ, আপুৰুগীয়া পৃথিৱীৰ খনিজ)ৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ নিৰ্ভৰশীল ৰাজ্যৰ ওপৰত লিভাৰেজ প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। নৰ্ড ষ্ট্ৰিম পাইপলাইনৰ জৰিয়তে ইউৰোপীয় শক্তি বজাৰৰ ওপৰত ৰাছিয়াৰ প্ৰভাৱ, আমেৰিকাৰ এলএনজি ৰপ্তানিৰ দ্বাৰা প্ৰতিহত। সম্পদৰ আধিপত্যই নিৰ্ভৰশীলতা সৃষ্টি কৰে, যাৰ ফলত এখন ৰাষ্ট্ৰৰ দৰদামৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি পায়।

তুলনীয় বিশ্লেষণ: পৰম্পৰাগত বনাম আধুনিক কৌশল:

পৰম্পৰাগত পদ্ধতিসমূহে সামৰিক আৰু ভূখণ্ডীয় ভাৰসাম্যৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে, আনহাতে আধুনিক কৌশলে অৰ্থনৈতিক, প্ৰযুক্তিগত, আৰু তথ্যগত ডমেইন সামৰি লয়। আধুনিক BoP ৰাষ্ট্ৰকেন্দ্ৰিক পৰম্পৰাগত পদ্ধতিৰ বিপৰীতে ৰাষ্ট্ৰৰ কাষত অৰাষ্ট্ৰীয় অভিনেতা (যেনে, টেক নিগম, সন্থাসবাদী গোট) অন্তৰ্ভুক্ত কৰে। আধুনিক কৌশল, চাইবাৰ আক্ৰমণৰ দৰে, বাস্তৱ সময়ত কাম কৰে, পৰম্পৰাগত কূটনীতি বা যুদ্ধৰ লেহেমীয়া গতিৰ সৈতে বিপৰীতমুখী। পৰম্পৰাগত পদ্ধতি (যেনে, যুদ্ধ, সন্ধি) প্ৰকাশ্য, আনহাতে আধুনিক পদ্ধতি (যেনে, ভুল তথ্য, নিষেধাজ্ঞা) প্ৰায়ে গোপনে বা পৰোক্ষভাৱে কাম কৰে।

কেছ ষ্টাডি: আমেৰিকা-চীনৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা (২০২৫ৰ দৃষ্টিভংগী):

আমেৰিকা-চীন প্ৰতিযোগিতাখনে আধুনিক বি'অ'পি কৌশলৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰে:

- (i) অৰ্থনৈতিক: ছুৱেই আৰু চীনৰ ডিজিটেল ইউয়ানৰ বাবে ঠেলাৰ ওপৰত আমেৰিকাৰ নিষেধাজ্ঞাই ডলাৰৰ আধিপত্যক প্ৰত্যাহ্বান জনাইছে।
- (ii) প্ৰযুক্তিগত: দুয়োটা জাতিয়ে AI আৰু 5G আধিপত্যৰ বাবে দৌৰিছে।
- (iii) সামৰিক: দক্ষিণ চীন সাগৰত আমেৰিকাৰ নৌসেনাৰ উপস্থিতিয়ে চীনৰ সামৰিক দ্বীপসমূহক প্ৰতিহত কৰে।
- (iv) Soft Power**: কোভিড-১৯ মহামাৰীৰ সময়ত চীনৰ ভেকচিন কূটনীতিৰ বিপৰীতে আমেৰিকাৰ সাংস্কৃতিক ৰপ্তানি।
- (v) মিত্ৰতা: আমেৰিকাই কোৱাডক শক্তিশালী কৰাৰ বিপৰীতে চীনে ৰাছিয়া আৰু পাকিস্তানৰ সৈতে সম্পৰ্ক গভীৰ কৰে।

এই প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাই প্ৰমাণ কৰে যে আধুনিক বি'অ'পিয়ে কেনেকৈ পূৰ্ণ পৰিসৰৰ যুদ্ধলৈ নোযোৱাকৈ ভাৰসাম্য বজাই ৰাখিবলৈ বিভিন্ন সঁজুলিসমূহ একত্ৰিত কৰে।

উপসংহাৰ:

আধুনিক বিশ্বৰ জটিলতাৰ লগত খাপ খুৱাই শক্তিৰ ভাৰসাম্য এক গতিশীল ধাৰণা হৈয়েই আছে। মিত্ৰতা আৰু প্ৰতিৰোধৰ দৰে পৰম্পৰাগত পদ্ধতিসমূহ অব্যাহত থাকিলেও সমসাময়িক কৌশলসমূহে অৰ্থনৈতিক লিভাৰেজ, প্ৰযুক্তি আৰু কোমল শক্তিৰ ওপৰত গুৰুত্ব

আৰোপ কৰে। ২০২৫ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ পৰা এই কৌশলসমূহৰ আন্তঃক্ৰিয়াই বহুমেৰু পৃথিৱী গঢ়ি তুলিছে য'ত ৰাষ্ট্ৰসমূহে, আৰু ক্ৰমান্বয়ে অৰাষ্ট্ৰীয় অভিনেতাসকলে প্ৰভাৱৰ বাবে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰে। বিশ্বৰ স্থিতিশীলতা বিশ্লেষণ আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সম্পৰ্কৰ ভৱিষ্যতৰ ধাৰা ভৱিষ্যদ্বাণী কৰাৰ বাবে ঐতিহাসিক শিলা আৰু আধুনিক উদ্ভাৱন দুয়োটাকে বুজাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।

এই সামগ্ৰীয়ে অধ্যয়নৰ বাবে এক বিস্তৃত আভাস প্ৰদান কৰে, তত্ত্বক আজিৰ ভূ-ৰাজনৈতিক পৰিৱেশৰ সৈতে প্ৰাসংগিক বাস্তৱ জগতৰ প্ৰয়োগৰ সৈতে মিহলাই দিয়ে।

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX